

կամ ծախքերը աւելացնելու համար շատ է մտածում: Նորեքս հրամայել է, որ տնտեսները քարեն փողոցները և երկու շարժումով խոշոր քարեր պատրաստելով, մի ամսում մայիսի շինեն: Ոչ ոք զեռ պատրաստութիւն չէ տեսնում, որովհետեւ ոմանք փող չունին, ոմանք էլ չեն կարողանում քար բերել տալ: Այժմ էլ մտածում են հայոց երկու նեղ հրապարակների մէջ տեղում փայտէ կրպակներ շինել ու վարձով տալ: Տարին տասներեւոյ ամիս խոտով են թէ հայոց մասը նեղուածը է, հրապարակները փողք են և կեղտոտ ու փռշտ, այնպէս, որ ժողովրդի դուրս եկած ժամանակ անցնել չի լինում, իսկ մեր խորհուրդը այդ հրապարակներն էլ է ուղում զբաւել: Ասում են առաջարկուած է պ. Նահանգապետին, բայց դժուար թէ հաստատէ, որովհետեւ նա ինքը տեսել է մեր նեղուածութիւնը: Ընտանքը ուղում են ծախել իրենց տները, բայց առնող չկայ: Փողոցներն էլ շատ փռշտ ու ցեխոտ են լինում: ցեխից երբեմն ձիաներն էլ են փախչում և ձիով ման եկողները մահաւանդ թրջաց սար ու փոս փողոցներում մայիսեանով են գնում: Լոում են, որ թրջաց մասի վրայ բոլորովին ուշադրութիւն չեն դարձնում, և ինչպէս ասում են Բեռլինի արդար տան մօտերում ազատ հողերի վրայ շինութիւններ են շինում, բայց ոչ ոք այնտեղ չէ նայում: Խորհուրդ կրտայինք որ ուշք դարձնեն ինքնուրոյն աղբիւրները գտնելու վրայ: Գործը, բաղանիք չինելը տան քաղաքացոց մարդութեան և առողջութեան համար, որ մեծ եկամուտ կրտայ, քաղաքը մտնող կառքերի, սայլերի ու կենդանիների վրայ հարկ դնեն փողոցներում մաքրութիւն պահպանելու համար և այլն և այլն: Դրա համար էլ պէտք է պարտք վերցնել, թէ չէ մեր քաղաքի եկամուտը հազիւ միայն պաշտօնեաների ոտնիկ դառնայ: Ժողովուրդը ասում է թէ զեպտաւանների ժամանակ էլ այսպէս է եղել, ինչ նոր բան ենք տեսնում: Այս ամենը այսպէս չի լինիլ, եթէ գործին անցածները օգնեն պ. քաղաքապետին և ոչ թէ ինչպէս լուծւում են, մասնակցութեամբ քաղաքապետի գաղափարը համար իրենց կուսակիցները աւելացնել:

Սեպտեմբերի 1-ից ց31-ն ղեկ-տնեմբերի «Նոր-Գար»-ին քաժա-նորդ են գրում՝ եւ վճարում են 4 ր. 50 կ.:

Առաջարկելու իրաւունք չունի, քանի որ ամենքն էլ հաւատարմի մարդիկ են: Սակայն պատմեմ դրանց հաւատարմութեան մասին մի դէպք և թող ընթերցողը դատէ: Այս տարի Վարդանանց տօնին հազիւ մի ներկայացում գլուխ եկաւ յօգուտ Հայաստանի սովետների. տոմսակիցների վաճառումից՝ դոյացաւ մօտ 50 թուման (100 ռուբլ.): փողերը վարչութեան այս ու այն անգամի մօտ մը-նացին: Այնուհետև որքան հնար գործ դրուեց հաշիւ առնելու նրանցից և փողը ըստ պատկանելոյն ուղարկելու համար, չեղաւ, ժողովի չեկան, մեղքն էլ իրար վրայ գցեցին: Մինչև օրս այդ փողը մասնաւոր մարդկանց գրպաններումն է շահագործւում: Այսպիսի դէպքեր շատ են պատահում: Թէև մեզ խորթ է թը-ւում, բայց առաջնորդների համար սովորական բաներ են: Նրանք ինձանից լաւ գիտեն, թէ այս ինչ անձը եկեղեցու, ուսումնարանին, թատրոնին, ընթերցարանին որքան պարտ է, որքան փող է մնացել մօտը, որ հաշիւ չէ տը-ւել: Գիտեն, բայց աւանդ, չեն կարող յայտնել, որովհետև իրենք էլ ի նմին պատժի կան...:

2-նայելով Ռաշտի հայերի ազգային գործերի մասին ցոյց տուած այսքան անտարբերութեան, որ առաջ է գալիս

ԴՈՐԱԿԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԸ

Երբ խօսում ենք հասարակ ժողովրդի մասին, մենք առանց երկար բարակ դատելու նրան դատապարտում ենք իբր անհեթեթ մտքերի, անտրամաբան, անհետևողական մտածութեանց տէր ներկայացուցիչի, և այդ անում ենք մենք չինականութեանը, որ բարձր կամ բարձրագոյն կրթութեան տէր անձինք ենք—բէռն ենք, բարձր և կամ մի այլ հասակէր անձն:

2-ի անցնել մի էրկու ժամ մեր վճիռը արձակելուց յետոյ, ահա մենք ինքնիստ կուրացած մեր կրքերից, հաշիւներից ընկնում ենք նոյն անհեթեթութեանց մէջ և առանց կարմրելու կրկնում ենք նոյն դեռնիկի մտքերը, միայն աւելի կօկիկ, ձեւաւոր «կարծեմ»-ներով «բա-ւունք ունիմ»-ներով, «հակառակ դէպքում»-ներով զարդարած: Բացատրենք:

Գալիս են մի քանի գիւղացիք կո-լում են կոնսիստորի դուռը: Բերել են իրենց հետ մի ազգա մարդ և պահանջում են, որ դրան քահանայ ձեւաւորեն: Առաջնորդը ըննում է. ոչ թէ քահանայ, այլ ժամանաւոր լինելու ար-ժանի է տէրութեացուն: Երբ ժամ է, Իսկայն բոլորը միտքերան կրկնում են. եթէ որքան քահանայ չէք ձեռնադրել, մենք «Քարմախի» կրդառնանք, մենք թուրք կրդառնանք և այլն: Այստեղ անհեթեթութիւնը պարզելու քաջատրե-լու կարիք չկայ:

Հարկաւ այս սղառնալիքը վշտացը-նում և միեւնոյն ժամանակ զայրացնում է քիչ թէ շատ կրթուած մարդուն: Բայց միեւնոյն ժամանակ ներողամտութեամբ ենք վարում դրանց հետ կրկնելով փրկել «ոչ գիտեն, գիշը գործեն» խօսքը: Բայց խնդրել ուրիշ կերպարանք է ու-տանում երբ անհեթեթութեան մէջ ընկնողը վերում յիշուած ինտելիգենտ բժիշկն է, կամ իրաւաբանը:

Գալիս է Վահագնա Վարդապետը թեմական դպրանոցի համար տեսուչ գա-նելու դիտարկութեամբ: Հաւաքում են հոգաբարձուք (ոմանք անձնափոխա-նորդը), խորհում ու դատում են, վճում են Գ. Փ. Վարդապետին կանխել: Մի դպրանոց, որ հազիւ դասին 25 ռուբլի կարողանում է վճարել, պարտքի մէջ մի-չի կընթալ թաղուած, նորանոր աղբերի մջ մի յոյս չունի և 2,500 ռուբլանոց տե-սուչ:

Հարկաւ մեր մեծապատիւ ինտելե-գենտները փորները բռնած մի կուշտ

կրթութեան այն կառավարող վրայ, որ ուռած ու փռւած նստել է մի կտրատուած, հազար ու մի տեղից կապած-կապկապած կառքի մէջ, որի ձիերը քոտոտ ու կոնծոտ քաղցածու-թիւնից հազիւ են շարժւում, իսկ առաջին նստեցիկն է մի զարդարուն կառապան (кучеръ) որին 2000 է վը-ճարում: Հարկաւ մեր նկարագրածը մի անհեթեթ պատկեր է. իսկ իրենց բը-նած գործը, Սակայն սա անհեթեթու-թիւններից ամենափոքր լինելուն պատ-ճառով թողնում ենք:

Գ. Վարդապետը մերժում է. «Եւ եղև երկույ, և եղև վարդապետ օր մի»: Գալիս են հոգաբարձուները և յայտնում են, որ միտայն ընտրում են զիտէր մը...:

Առաջնորդը որ կաթողիկոսի ներ-կայացուցիչն է, թեմական դպրոցի տէրութեան առաջ օրէնքով պաշտօնա-պէս ճանաչուած անձն, հոգաբարձու-թեան նախագահը, միանգամայն մեր-ժում է առ իւր համաձայնութիւնը: պատճառները ծանր և հիմաւոր չէր բաները գիտէ ինքը Վահագնա որոց հիման վրայ նրան հեռացրել է Զու-շուայ դպրանոցից, ոսկայն հոգաբար-ձուների մէջ զարթել է վերում յի-շուած «Քուրք» կրդառնանք, ֆարմա-սիօն կրդառնանք «Եւ իւրեք դարձանք» (!): Նրանցից մասնաւորը երկուսը միմիւր բժիշկ (Յովհաննիսեան ժամանակաւոր անձնափոխանորդ), երկ-րորդը մի պարոն Գ. Կամառական կառք են բռնում, կրկնակիս հասնում վե-հարան և դնում են իրենց «Եւ իւրեք դարձանք» ցանկացածին հաստատել կամ մեր հրաժարակալը: Միթէ դա հեռի է գիւղացու թուրք կրդառնամիջ: Արար ինչ են տեսել այդ մարդոց, որ նրա տեսչութիւնը համարի «Եւ իւրեք չինել» ուն են նմանեցնում: Միթէ ջրհեղեղը պիտի ամեն բան ջնջի, եթէ այդմարդը, որի մի տարուայ տեսչութեան արդիւնքը այնքան թաւր է մեր մէջ, Երեսնուն էլ իւր ապիկարութիւնը ցոյց չտայ:

Գաթողիկոսը անժամանակ համարելով հոգաբարձուց հրաժարականը ընդունելի նոր ընտրութիւններ անել տալ, նամակ է տալիս առաջնորդի վրայ, որ վերջինս չհա-կառակի: Առաջնորդն էլ շատ իրաւացի պատճառաբանութեամբ մերժում է հո-գաբարձուց պահանջը: Եթէ նա թե-մական դպրոցի տեսչացու էր, ինչո՞ւ մի տարի չպիտանա Զուշում: Իսկ եթէ միայն հոգաբարձուց ձայնը յարգելու

համար էլ մի տարի մեր վրին էք փա-թաթում դրան, հապա ինչո՞ւ Զուշուայ հոգաբարձութեան խնդրը չարգուեց, քանի որ նրանք էլ հեռագրով գիմել էին Վահագնաին և խնդրել իրենց տե-սուչը կրկնել:

Բայց որքանով անհեթեթութեանց դատը չի պրծնիլ. հոգաբարձուները ի իրենց դուռն են ջարդում մի մարդու պատճառով, միեւնոյն չգիտեն այդ անձը պիտի համաձայնի յանձն առնել կրկին անգամ մի պաշտօն, որից հեռացուեց առանց իսկ ըննութեան ու հարցու-փորձի, ուրեմն որքան հզոր պիտի լի-նէին փաստերը, որ Գաթողիկոսի հեռա-գրով անմիջապէս բերում է էջմիածին, Գրկնում ենք այսպիսի հանգամանքների մէջ գտնուող անձն յանձն կառնել հոգաբարձուց առաջարկը: Իսկ եթէ հոգաբարձուք այդ իսկ մտածելով հան-դերձ այնպէս պնդում են, կընշանակէ նրանք թեմական դպրոցը թողած մի մարդու շահերը պահպանելու շահաւա-կութիւնն են յանձն առել:

Մեր թեմական դպրանոցի արդի գոր-ծերը անհեթեթութեանց մի շարք են. իրար չէ, որ այդ գործերին ծանօթ մէկը ասաց, թէ ուղիղ վիզը կուղղուի, սակայն թեմական դպրանոցի գործերը միշտ ծուռ կըմնան:

Քանի դեռ ընտրութեան «Եւ իւրեք չինել», մեր ընդամենները մի մի կիկե-կուք դառած պերճաւոր խոստովներով ընտրողներին գրաւում են, բայց երբ ընտրութիւնից յետոյ գալիս է լուրջ շըջանք, ամեն բան մոռացում է, կորչում է և եւանդ և ուր մի հասակ են ման գալիս, որ իրենց հրաժարականը դնեն և դուրս պրծնեն իրենց պարտականու-թիւններից, ինչպէս թռչնակը ծռալից: Հարկաւ այստեղ մեղաւոր է և ընտրող-ները դատը, որովհետեւ ոչ թէ փորձով է առաջնորդւում, այլ այնպիսի հաշիւ-ներով, որ իսկի կապ չունեն գործի հետ: Յիրաւի ինչ էր տեսել Երեսնայ ժողովուրդը, որ պ. Գ. Կամառական հո-գաբարձութեան պաշտօնին արժանի համարեց: Այս խորհրդածութիւնները մեզ հեռի կըտանէին, — մահաւանդ թէ հազար ու մի անգամ նկատուած ու հրապարակ հանած խնդիրներ են:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ն Ո Մ Ո Վ Գ Ո Ր Ո Վ Ո Ս Տ Ա Ն Ի Ց
(«Նոր-Դար»-ի թղթակցից)

ԹՂԻԹԻՑ, 20 օգոստոսի. Օգոստոսի

կին մօտիկ մի սենեակ էր վարձել. իբրև օտարական գալիս էր մեզ մօտ և միշտ գանգատում Ռաշտի ժողովրդեան խորհրդածութիւնների ու խաբեարյու-թիւնների մասին...:

Մեզ մօտ միթիւրում էր լրագրիներ կարգաւորի Երբ Գովկասի լրագրիները ստացւում էին, խնդրէ իւր հայրենիքի փրկութեան յուսով գալիս ու հարցնում էր. «Երբ թաղանթներն մէջ ինչ կըգրեն», և երբ զահագուեցի պատասխան չէր ստանում, հարցը փոխում էր. «Վարժա-պետ, աս մեր հային վերջը ինչ պիտի ըլլայ»: Սա այնպիսի մի անուշեղի հարց էր, որ մեծ պետութիւնների դիվա-նայինները անգամ կըրժուրանային որոշ պատասխան տալ, ուր մնաց թէ մեզ նման հասարակ մահկանացուները Գա-նան գիշերները Սարգիս էֆէնդին պատշաճաբն էր գորս գալիս և միշտ հոգւոց հանելով պատմում էր իրենց քաղաքի (Երաբլի) կոտորածից զանա-զան հատուածներ: Մեր Երաբլիի կո-տորածը որեւէ տեղ, որեւէ ժամանակ չէ չէ եղած. 1200 մարդ կոտորեցին, անէկ վերջն ալ վախէն 800 մարդ մեռան... Աս կոտորածին ատեն, Քրոյինց հաճի-րէկ կըսեն, որ շատ հարուստ էր, աս մարդը կոմիտարին 300 ոսկի կուտայ, քի իրեն անձը ազատէ. ան ալ ապահո-

10 ին, կիրակի օրը, երեկոյեան ժամ 2 ին (ըստ երոստ), թնդաթիւր բերա-գրին երեք սպանուած աւազակներ վիրաւորուած ընկերները 11-ին Սա-լմաստից տեղս բերին 21 հոգի ձեռքա-կալուած հայեր, որոնց մեղադրում են տեսելով թէ սրանք էլ այն յեղափոխա-կաններն են, որոնք յարձակուել և ձեռքից բռնել ցեղի վրայ:

— Սարահան վարդապետը, որը գնացե-լու Դարազարի հայ գիւղերին այցելու-թեան, վերադարձաւ քաղաքը:

— Միւրանի վաճառականների նամակ ներում խոյն գրուած է, թէ Մակայից տեղս են եկել Թէմուր խանի մար-կանցից հազար ձիաւոր և չորս հազար հետեակ զինուորներ, որոնք պէտք անցնեն թրջական սահմանը և պիտ պատժեն այն քրդերին, որոնք յարձա-կուել էին Խոյի և Սալմաստի մի քանի գիւղերի վրայ ու կողոպտել, կոտորել էին:

— Վանի ուսաց և անգլիացոց հիւպո-տոսները եկել են Աղբակ քննելու ձե-րից բէլի և իւր ցեղի կոտորածի պատճառները:

— Սարահան վարդապետը ներկայացաւ ընդհանուր Նահանգապետ Սմիլ Նիզա-մին. ասում են ընդունելութիւնը չա-փագանց սառն է եղել, և հաւատաց-նում են միևնոյն ժամանակ, թէ Սմիլ Նիզամը Սարահանին միւրանի նախա-տակաւ խօսքեր է ասել:

Թէ և հայը շատ է, բայց չափազան-ս և անմաքուր: Առեւտրը կանգ ա-ռած գրութեան մէջ է: Եւ փողի շա-տուութեան և նրա սարժի պատճառով Գարսի վաճառականները Սմիլ Նիզա-մին մի խնդրագիր են ներկայացրել վեհափառ շահին միջնորդելու, որ Վա-ռափ-խանան կողպի (փողհատելութիւն չլինի) և ինչքան որ օգուտ է ստանում դրանից, այդ օգուտը քաշեն մաքսատան իրենց ապրանքներից: Եթէ յիշուի շա-հր փող կտրելը մի առ ժամանակ առ-գելէ, կտրելի է որ ամեն բան կարգի ընկնի Գարսիստանում:

Անիքայ

Գիտե՞՞նք, 22 օգոստոսի. — Գիւն-բուրդ գիւղը գտնւում է Ախալքալաքի արեւմտեան կողմում, քաղաքից մօտ 10 վերստ հեռավորութեան վրայ: Նրա գիւղը բաւականին զեղեցիկ և գրաւիչ է: Այն ձորաբերդի ներքեւում, որի վրայ կանգնած է Գիւնբուրդի բացում է ամբողջ Ախալքալաքի գաւառի ձեռքը, որը թէ իւր հրաշալի տեսքով և թէ վրթեալ համար քրոջս տունը կըրկի: Գտնուած էր ետը թուրքերը կուգան քրոջս տուն ու հաճի-րէկին դուրս կը կանչեն «հեթեմաթը քեզի կուգէ կրան», դուրս կըտանեն ու մարդուն սաղ-տաղ փարափարա (ջարդ ու փշուր) կընեն... Զօրեղբոր տղայ ունէի, — ասաւ կուս հիւանդ պառկած էր. ասկեպը կու-գայ, դուռը կըգրանէ ու տնոյ դուրս կըկանչէ. կնիկմարդիկ չեն թողուր. այդ ատեն երեք հոգի գոռով ներս կըմտնեն ու երեքն ալ հրացանները լցրած մե-կէն կընետեն հիւանդին անկողինն ու պառկած տեղը կսպաննեն: Սպա հոգ-ւոց հանելով աւելացնում էր. «Վարժա-պետ, մենք այդ ատեն պահուել էինք. կնիկմարդիկ այս պատմութիւններն ը-նեն, չես կընար լսել: Սարգիս էֆէնդին ուրիշ շատ երկար պատմութիւններ էր անում Հայաստանի ալ կոտորածնե-րից, որ մարդու վրայ սարսափ էր ադ-դում, սակայն ինքը դարձեալ իրենց քաղաքը էր յիշում և համեմատելով այն Ռաշտի հետ, անհամեմատ բարձր էլ գտնում: «Ապահովութիւն չկայ, ապա-հովութիւն ըլլայ նէ, մեր երկիրը դը-րախտ է: Եթէ նրա պատմութեանց գլխաւոր հերոսը արաբները ըզրոքա-կան Մարտիրոս պատանի ձմաւոնեանն

Հատկի օրերը ՏԵՐ-Մինասը եկաւ
 Էնդելուց ե մեր հեկեղեցում հղաւ պա-
 տարաբ, Կիրակի առաւօտը թէ եկեղե-
 ցին ե թէ բակը ժողովրդի բազմու-
 թի համբ ցլուռ էր, եկել էին նաև ոռու-
 նիւր, յոյնք ու վրացիք, Ենկեղեցում բա-
 ղում զատակալան սնկան կար ամբարում,
 տէր-հայր զգեստաւորուած եկեղեցուց
 դուրս եկաւ ե օրհնեց, ժողովականք
 վայսկեցին իրար ողջունելով Քրիստոսիս
 ծարութիւնը, ապա ամենքն էլ միմի-
 թարուած ուրախ տըրտաբութիւն
 հեռացան իրենց տըրտըրը:
 (ԿԵ ՀԱՐՈՆԱԿԱՆԻՆ)

Типогр. А.О.Меликъ-Шахназарянца, Головинскій просп. домъ Рейтера